

סוגיית פתיחה - כתב יד תימני ענלאו 271

גמר

מאי אור רב הונא אמ' **נוגה** רב יהודה אמר לילי:

קא סלקא אדעתין דמאן דאמ' נוגהי צפרא ומאן דאמ' ליליא (א) אורתא:

מותיבי הבקר אור אלמא אור **יממא** הוא

מי כת' אור בקר הבקר אור כת' כמאן דאמ' צפרא נהר כדרב יהודה אמ' רב דאמ' רב יהודה אמ' רב לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב:

מותיבי וכאור בקר יזרח שמש אלמא אור **יממא** הוא

מי כת' אור בקר וכאור בקר כת' והכי קאמ' כאור בקר בעולם הזה תזרח השמש לצדיקים לעולם הבא:

מותיבי ויקרא אלהים לאור יום למאיר ובא קראו יום [הטקסט כאן חסר בכ"י ענלאו]

אלא מעתה דכת' ולחשך קרא לילה למחשיך ובא קראו לילה הא קימא לן דעד יציאת הכוכבים יממא הוא: הכי קאמ' קרייה רחמ' לנהורא ואזהריה אמצואתא דיממא קרייה רחמ' לחשוכא ואזהריה אמצואתא דליליא:

מותיבי הללוהו כל כוכבי אור אלמא אור **אורתא** הוא אמי

הכי קאמ' הללוהו כוכבים מאירין מכלל דאיכא שאינן מאירין ועוד מאירין הוא דבעו שבוחי שאינן מאירין לא בעי שבוחי התם הא קא משמע לן דאפילו אור כוכבים נמי איק'ר?.....ר: למאי נפקא מינה לנודר??? דאמר מר הנודר מן האורה אסור אפילו באור הכוכבים:

מותיבי (כי) לאור יקום רצח יקטול עני ואביון ובלילה יהי כגנב מדקאמ' ובלילה יהי כגנב **מכלל דאור איממא**

הוא התם קא % (משמע) % הוא בא רוצח הוא וניתן להצילו
בנפשו

.....תן לה? צילו בנפשו:

מותיבי יחשכו כוכבי אור? **איממא** הוא

התם איוב הוא דקא לאייט ליה למזלי?ה? נבעי מזליה?ד? נהורא ולא נשכח:

מותיבי ואמר אך חשך ישופיני ולילה אור בעדיני מדקאמ' ולילה אור בעדיני? **מכלל דאור איממא** הוא

התם דויד הוא דקאמ' אני אמרתי אך חשך ישופני לעולם הבא שדומה ליום עכשו ואפי' בעולם הזה שדומה לילה היה אור בעדיני:

סימן יחיד מאימתי מסיע מקריב מפלת יכול אור לילי:

תא שמע ר' יהודה אומ' בודקין באור ארבעה עשר ובארבעה עשר בשחרית ובשעת הביעור: מדקאמ'

ובארבעה עשר בשחרית ובשעת הביעור **מכלל דאור אורתא הוא שמע מינה:**

תא שמע מאמתי ארבעה עשר אסור בעשיית מלאכה ר' אליעזר בן יעקב אומ' משעת האור ר' יהודה אומ' משעת הנץ החמה אמ' לו ר' אליעזר בן יעקב לר' יהודה היכן מצינו יום שמקצתו מותר בעשיית מלאכה ומקצתו אסור בעשיית מלאכה אמ' לו הוא עצמו יוכיח שמקצתו מותר באכילת חמץ ומקצתו אסור מדקאמ' ר' יהודה משעת הנץ החמה **מכלל דאור דקא אמ' ר' אליעזר אורתא הוא:**

לא מאי אור משיעלה עמוד השחר או הכי דקאמ' ליה ר' אליעזר בן יעקב לר' יהודה היכן מצינו יום שמקצתו מותר בעשיית מלאכה ומקצתו אסור בעשיית מלאכה: נימא לנפשיה הכי קאמ' ליה בשלמא לדידי אשכחן דפליג רבנן בין איממא לליליא דתניא גבי תענית יחיד עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר דברי ר': ר' אלעזר בר ר' שמעון אומ' עד קריאת הגבר אלא לדיך איממא גופיה היכא אשכחן דפליג רבנן אמ' לו הוא עצמו יוכיח שמקצתו מותר באכילת חמץ ומקצתו אסור באכילת חמץ שפיר קאמ' ליה: הכי קאמ' ליה אמינא לך אנא עשיית מלאכה דרבנן ואמרת לי את אכילת חמץ דאורייתא ור' יהודה אמר לך כי קאמינא אנא נמי בשש שעות דרבנן קאמינא ור' אליעזר בן יעקב הרחיקא הוא דעבדו רבנן כי היכי דלא ניתי למינגע באיסורא דאורייתא:

תא שמע אין משיאין משואות אלא על חדש שנראה בזמנו לקדשו אימתי משיאין עליו לאור עיבורו: **אלמא אור**

אורתא הוא שמע מינה:

תא שמע היה עומד ומקריב על גבי המזבח לאורה טעון קדוש ידים ורגלים דברי ר' **שמע מינה** אור **איממא**

הוא:

אורא שאני:

מותיב מר זוטרא המפלת אור שמונים ואחד בית שמאי אומ' פטורה מן הקרבן ובית הלל אומ' חייבת אמרו בית הליל לבית שמאי מה שנא אור שמונים ואחד מיום שמונים ואחד אם השוה לו לטומאה לא השוה

לו לקרבן מדקאמ' בית הלל מה שנא אור שמונים ואחד מיום שמונים ואחד מכלל דאור אורתא

הוא? [שמע] מינה:

תא שמע יכול יהא נאכל לאור שלישי דין הוא זבחים הנאכלין ליום אחד וזבחים הנאכלין לשני ימים ולילה אחד מ?ה...?ב?חיים הנאכלין ליום אחד לילה אחריהן אף זבחים הנאכלין לשני ימים ולילה אחד לילה?א?חריהן ת"ל והנותר עד יום השלישי ביום הוא נאכל ואין נאכל לאור שלישי: יכול ישרפנו מיד דין הוא זבחין הנאכלין ליום אחד וזבחים הנאכלים לשני ימים ולילה אחד מה זבחים הנאכלין ליום אחד תקף לאכילה שריפה אף כאן תקף לאכילה שריפה ת"ל והנותר מבשר הזבח ביום השליש רפו ואין אתה שורפו

בלילה: שמע מינה אור אור אורתא הוא שמע?מ?

[תא שמע]¹ הכפורים מתפלל שבע ומתודה:

שחרית מתפלל שבע ומתודה מוסף?ב?ערבית מתפלל שב?ע?

מעין שמונה עשרה ר' חנניה בן גמליאלתיו?מ?.....?מות? מפני שצר....

לומר הבדלה בחונן הדעת: שמע מינה?א?.....?הוא?.....?ע? מינה:

תא שמע דתנא דבי שמואל **לילי** ארבעה עשר בודקין את החמץ לאור?הנ? .. שמע מינה אור אורתא הוא

דכולי עלמא אור אורתא הוא ולא פליגי מר כי אתריה ומ?ד?ד?כי אתריה: באתריה דרב הונא קארו **נגה:**

באתריה דרב יהודה קארו לילי:

רבנו דוד פסחים ג.

ג, א. **אלכ' אור אורתא הוא ש"מ** הטעם שרבו בסוגיא ראיות בתר ראיות¹ שאור אורתא הוא, מפני שרצו להוכיח תחלה שיש לנו אור שמשמעו לילה כדברי רב יהודה ולא כדברי רב הונא שהוא אומ' שהאור הוא לעולם על משמעותו. ועדיין אין קושיא על רב הונא, שאם מצאנו במקום אחד שהוא מכנה את הלילה בלשון אור אין לנו לומר כן בכל מקום ולהניח משמעותו הפשוט, ולפיכך הם מביאים את כלן לומר שכן אתה מוצא את כלן. ולא היה ההוכח שלם עד שהביא לו תני דבי ר' ישמעאל² דקתנו לילי ארבעה עשר, שהביאו מן הענין בעצמו ואין צורך לדון אותו ממקום אחר. ולמעלה שהביאו מדברי ר' יהודה שאמ' בודקין אור ארבעה עשר אע"פ שהוא בענין עצמו, איפשר שדברי ר' יהודה הם ואין חכמים מודים לו, שר' יהודה הוא שאמ' אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית שהוא מורה על אור שהוא לילה, אבל דברי חכמים לא בדק אור ארבעה עשר יבדוק בארבעה עשר ולא אמרו שחרית כפי הגרסא הנכונה³, ואפשר שיהיה אור על עמוד השחר⁴. ל"ש.

רש"י פסחים ב, א

כי גרסינן: קא סלקא דעתך מאן דאמר נגהי נגהי ממש - **כשיאיר השחר**, שחרית של ארבעה עשר.

רש"י פסחים ג, א

מאי טעמא לא תני לילי - כדתנא דבי שמואל ומשני: אלישנא מעליא קא מיהדר, שמצוה, ודרך נק"י הדעת, לספר בלשון נקיה.

דבר מגונה - לאו משום דלילי דבר מגונה הוא, והא דר' יהושע בן לוי - בעלמא איתמר, **ומיהו, שמעינן מינה לשון חכמים לחזר אחר לשון צח ונקי.**

בעל המאור פסחים א, א

סוגיא דשמעתא כל היכא דכי הדדי נינהו משתעי בלשון כבוד והיכא דנפשי מהדדי שביק להווא דנפיש ונקיט דרך קצר ובלבד שלא יהא לשון מגונה וטמא דכתב באורייתא איננו לשון מגונה לפי שצריך הכתוב לומר

¹ חסר בכ"י תימני, השלמתי מכתבי יד אחרים

להזהיר את ישראל ולהפרישם מכל טומאה כדכתיב והזרתם את בני ישראל וגו' וכהיה דדרשין גבי שרצים דכתיב בהו אני ה' המעלה אמר הקדוש ברוך הוא אלמלא הוצאתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה דיים אבל בפרשת המבול שלא בא הכתוב להזהיר מן הטומאה אלא להראות מין שבעה ומין שנים עיקם הכתוב ואמר אשר איננה טהורה וכן במה שכתוב כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מאחר שכבר הוזהרה טומאתו במקום אחר והתחיל להזהיר ולומר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה ולפי שהוא ענין מגונה למי שלא נזהר ובא לידי כך עיקם בו הכתוב ואמר אשר לא יהיה טהור וכן בדוד דכתיב ביה כי אמר מקרה הוא בלתי טהור ותנא דמתני' לפי שפתח בדבריו בהל' בדיקת חמץ תפש לשון אור כדכתיב פתח דברך יאיר ותנא דבי שמואל דאמר ליל ארבעה עשר לא היה זה פתיחת דבריו.

כתוב שם לראב"ד פסחים א, א

אמר אברהם: זה הטעם אין לו טעם, וכי לא שנה התנא לשון אור אלא בפתיחת דבריו, והרי המפלת אור לשמונים ואחד [פסחים דף ג. וש"נ], יכול יהא נאכל אור לשלישי [שם], וכמה כיוצא באלו. ועוד [אטון] מי ליכא לילה במשנה ובברייתא, ומה ראו לומר אור במקצת המקומות ובמקצתן אמרו לילה. אבל הטעם הברור שכל המקומות שהוא צריך להקדים לתחלת הלילה, כגון בדיקת החמץ ומשיאין משואות [ראש השנה דף כב ב], תני אור, מפני שעדיין יש שם אור היום ואינו חושך, כדכתיב [בראשית א ה] ולחשך קרא לילה, והמפלת אור לשמונים ואחד, ויכול יהא נאכל אור לשלישי, כולם לצורך נשנו, שלא תאמר כל זמן שיש בו אור היום יהא נדון כיום שלפניו, לכך שנו בהם אור, וכן תמצא כל מקום ששנה אור לצורך נשנה. וכן אור יום הכיפורים מתפלל שבע ומתודה [יומא דף פז ב] גם הוא לצורך נשנה שלא יאחר מהתוודות כדי שיהא עליו כל היום בריצו לפני הבורא ומאי דקבעין בגמרא ותנא דידן מאי טעמא לא תנא לילה הכי קאמר התנא הזה היה לו לפרש ולא לסתום ותנא דבי שמואל ששנה לילה בא לפרש המשנה, כי כן דרך הבריתות לפרש המשניות.

ר"ן (על הרי"ף) פסחים א, א

וכתב הראב"ד ז"ל דמ"ה נקט אור לומר שבתחילת הלילה שיש בו אור עדיין ראוי לבדוק כדי שלא יתרשל או שלא ישכח וכיון דאותה שעה קושטא הוא שיש בה אור תנא אור משום לישנא מעליא ולא תנא בתחילת ליל י"ד בודקין את החמץ ואם לא מפני טעם זה משום לישנא מעליא לא היה שם התנא חשך לאור ומכאן אתה למד (שהביעור) צריך להקדימו עם אור היום כדי שלא יתרשל. אלו דבריו ז"ל:

שולחן ערוך אורח חיים תל"א:א'

זמן בדיקת החמץ, ובו ב' סעיפים
(א) בתחלת ליל י"ד בניסן בודקים את החמץ לאור הנר, בחרין ובסדקין, בכל המקומות שדרך להכניס שם חמץ.

ט"ז אורח חיים תל"א:א'

אלא דביאת האדם רגיל להיות ב"ה בעוד קצת יום וצריך להמתין עד שהנר מבהיק ע"כ ימתין משעת ביאתו שאז יש שינוי עד הבהקת הנר שהוא הלילה ממש ואותה שעה שימתין יהי פנוי לגמרי שלא ימשך ביטול הבדיק' מזמן המוגבל

מגן אברהם אורח חיים תל"א:א'

בתחלת. פי' סמוך לכניס' הליל'

משנה ברורה אורח חיים תל"א:א'

(א) בתחילת ליל וכו' – פי' תיכף אחר יציאת הכוכבים שיש עדיין קצת מאור היום ראוי להתחיל לבדוק כדי שלא יתרשל או שלא ישכח:

בגמרא מאי אור רב הונא אמר אור נגהי רב יהודה אמר לילי קס"ד מ"ד נגהי נגהי ממש. **נראה דלשון נגהי היינו התחלת היום משהאיר השחר מש"ה בודקין לאור הנר דאי ביום ממש שרגא בטיהרא מאי אהי אדרבה מחשיך כפירש"י לקמן [ד' ע"א ד"ה ואור], ולפי"ז י"ל דלמאי דס"ד השתא דפליגי בסברא, דרב הונא סבר דבודקין מעלות השחר כיון דבהאי שעתא נמי בני אדם מצויין בבתייהם ואור הנר יפה לבדיקה ואיכא נמי הקדמה לזריזין כדמקשה הש"ס לקמן [ד' ע"א] ונבדוק מצפרא כדכתיב וישכם אברהם בבוקר, ורב יהודה דאמר לילי היינו משום דבעלות השחר איכא למיחש דילמא מיטרד או משתלי ולבתר הכי לא מצי למבדק לאור הנר מש"ה תקנו לבדוק בלילה דאיכא שהות טובא, כן נראה לי ועיין בסמוך:**

שם מיתבי הבוקר אור והאנשים שולחו אלמא אור אורתא הוא. ולכאורה יש לתמוה על סדר קושיית הש"ס דמעיקרא בעי ליה למיפרך מקרא דויקרא אלקים לאור יום שהוא מוקדם בתחילת בריאת יום ולילה, ועוד דכתיב להדיא ויקרא לאור יום משמע דאור שם יום. אמנם למאי דפרישית בסמוך אתי שפיר דעיקר פלוגתייהו דרב הונא ורב יהודה היינו בענין הבדיקה לאור הנר ולקמן [ח' ע"א] ילפינן עיקר בדיקה לאור הנר מציאה ממצאה דכתיב הכא לא ימצא בבתיכם וכתוב התם ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא וחיפוש מנרות כו' וא"כ בהאי קרא גופא דכתיב הבוקר אור והאנשים שולחו כתיב בתריה ויחפש וימצא א"כ משמע דהאי חיפוש גופא נמי בנרות היה ואף על גב שהיה באור הבוקר אלמא דבהאי שעתא נמי שייך בדיקה בנרות וממילא נמי אית לן למימר דלגמרי ילפינן מציאה ממצאה נמי לענין הזמן דזמן הבדיקה הוא לאור הבוקר, ועל זה משני שפיר מי כתיב האור בוקר הבוקר אור כתיב והיינו דמייתי נמי לדרבי יהודה דלעולם יכנס בכי טוב וכפרש"י מפני החיות וליסטים וממילא דזה הזמן היינו בנך החמה כדכתיב תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער הכפירים שואגים לטרף תזרח השמש יאספון, וכן פירש"י להדיא בחומש [שמות י"ב כ"ב] פרשת בא בקרא דואתם אל תצאו איש מפתח ביתו עד הבוקר לפי שהלילה רשות למחבלים דכתיב בו תרמוש כל חיתו יער וא"כ היינו ע"כ בהנך החמה, וא"כ תו ליכא למימר דבהאי שעתא שייך בדיקה לאור הנר דשרגא בטיהרא מאי אהני משא"כ למאי דס"ד מעיקרא דהיינו בעלות השחר. אף על גב דבסוטה פרק היה נוטל [סוטה כ"א ע"א] אמרינן כיון שהגיע עמוד השחר ניצול מחיות רעות ומליסטים י"ל דהתם איירי במי שמהלך באישון לילה קאמר שפיר דבעלות השחר ניצול דלא שכיח היזיקא אבל לתחילה אין לצאת כי אם בהנך החמה כדפרישית, כן נראה לי נכון ודו"ק:

שם מיתבי וכאור בוקר יזרח שמש כו'. הא דמייתי קרא דנביאים ולא מייתי מעיקרא מויקרא אלקים לאור יום, נראה דאהאי שינויא דלעיל קאי דמשני מי כתיב האור בוקר משמע דאי הוה כתיב האור בוקר הוה מוכח שפיר דאור יממא מש"ה מייתי האי קרא דכתיב כאור בוקר. ועוד נראה ליישב למאי דפרישית דעיקר מלתא דאור יממא היינו בעלות השחר א"כ מהאי קרא משמע ליה הכי דכתיב וכאור בוקר יזרח שמש וכפרש"י דע"כ בעלות השחר קאמר דכמו שבאותו שעה ניכר מהיפך להיפך דמתחיל להאיר פתאום מתוך החושך הגמור כמו כן יהיה זריחת שמש לצדיקים שיצאו מאפילה וצרה שיש להם בעוה"ז לאורה דהיינו לעולם הבא, ועל זה משני דודאי אי הוה כתיב אור בוקר הוה מוכח הכי אבל עכשיו דכתיב וכאור בוקר משום דלמשל אתי א"כ יש לפרש בענינא אחרינא כדמסקינן ודו"ק:

שם מיתבי ויקרא אלקים לאור יום אלמא אור יממא הוא. ויש לדקדק דאי ס"ד דעיקר קרא להכי הוא דאתי א"כ איפכא מבעיא ליה ויקרא ליום אור, ואם נפרש דהכי קאמר דמשעה שמתחיל להאיר נקרא יום וכוונת הקושיא דאלמא דמעלות השחר נקרא אור כיון דקושטא דמילתא דמעלות השחר יממא א"כ מאי האי דמשני למאיר ובא הא המקשה נמי מהאי גופא קא מקשה. ולולי פרש"י היה נראה לי דודאי עיקר הקושיא מהא דקס"ד דמשעה שמתחיל להאיר נקרא יום אלמא דעלות השחר נקרא אור, והמתרץ דקאמר למאיר ובא לאו היינו עלות השחר אלא כל זמן שמאיר ובא שהאור הולך וחזק דהיינו עד חצי היום נקרא יום ועל זה הדר ומקשה אלא מעתה ולחושך קרא לילה היינו משעה שמתחיל להחשיך נקרא לילה דהיינו מחצי היום כמו נטו צללי ערב והא קי"ל דעד צאת הכוכבים יממא הוא, ולרווחא דמילתא לאלומי הקושיא קאמר הכי כיון דקושטא דמילתא הכי הוא ובזה אתי שפיר לשון מאיר ובא, וכן מצאתי להדיא בספר הזהר פרשת שמות דעד חצי יום נקרא יום עי"ש:

פני יהושע פסחים ג, א

בגמרא ת"ש דתני דבי שמואל לילי י"ד בודקין כו' אלא בין רב הונא ובין רבי יהודה אור אורתא. נראה דמכל הני תיובתא דמייתי מעיקרא דאור אורתא אכתי לא הוה צריך לומר דרב הונא נמי אית ליה אור אורתא, דנהי דאשכחן בכל הני דוכתי דאור אורתא מ"מ איכא למימר דמשמע הכי ומשמע הכי בכל מקום היכא דמוכח לפי ענינו. ומכל שכן דאתי שפיר טפי לשיטת התוספות שכתבו בד"ה ראב"י דלמסקנא משעת האור דקאמר היינו עמוד השחר וכדפרישית, משום דמוכח ואם כן ה"נ איכא למימר דלרב הונא לא משמע כלל דניבדוק מאורתא כדפרישית לעיל בתחילת דבריו וכדמקשינן נמי לקמן ונבדוק מצפרא שהוא זמן זריזין, משא"כ מדאשכחן דתנא דבי שמואל ליל י"ד על כרחך הדר ביה.

ולפי זה נראה לי עוד דהא דלא מייתי מעיקרא מתנא דבי שמואל דאיירי להדיא מבדיקת חמץ גופא דאכתי מצינו למימר דפלוגתא דתנאי היא דתנא דבי שמואל סבר כתנא דבי רבי ישמעאל די"ד נקרא ראשון ולית ליה נמי דרשא דביום כתיב כמו שאבאר לקמן דבלאו הכי פלוגתא דתנאי היא, וא"כ עיקר מצותו מדאורייתא מיד בתחילת ליל י"ד שנקרא ראשון יתחיל להתעסק בהשבתתו דהיינו בדיקה וכמו שכתבתי בשם הר"ן ז"ל משא"כ תנא דמתניתין דקתני אור ולרב הונא הוי דווקא יממא א"כ אית ליה דרשא דביום או דרשא דאך חלק וא"כ לא שייך לאקדומי טפי מצפרא שהוא זמן זריזין או תחלת מצותו, משא"כ השתא דמייתי כל הנך דוכתי דאור אורתא ואשכחן נמי דתנא דבי שמואל לילי א"כ לית לן למימר דאור דמתני' היינו יממא ולאפושי בפלוגתא. ועוד דלא הו"ל למיתני אור כיון דאיכא למיטעי, כן נראה לי:

מרומי שדה פסחים ב, א

שם בגמ'. מאי אור כו' ומ"ד לילי לילי ממש. ורש"י הגיה דלא גרסינן דהא ודאי לילי הוא ממש. ונראה דא"צ להגיה הכל אלא המלה ליל. **והענין דבאמת לפי המסקנא הוא בתחלת הלילה כמוש"כ הר"ן.** וזהו משמעות אורתא בכ"מ, כמו בברכות דף ג' ב' דנשף מאורתא, וזהו לשון הגמרא להלן דף ג' דכו"ע אור אורתא הוא, באתרא דר"ה קרו נגהי, באתרא דר"י קרו לילי. אלא דקשה מאי מקשה ותנא דידן מ"ט לא קתני לילי, הא לילי משמעות כל הלילה, ומשום הכי תני אור, כמו שכתב הר"ן בשם הראב"ד. אלא צריך לומר דליל ודאי משמע כל הלילה. אבל לילי אינו במשמע לשון רבים, שהרי מיירי בליל א' של ארבעה עשר. **אלא משמעו בשעה שמתחיל הלילה ומחשיך ובא. והיינו דמקשה אמאי לא תנן לילי. אבל בהס"ד היה ליל ממש. וא"כ יש להגיה ככה, ס"ד כו' מאן דאמר ליל ליל ממש. וגם בדר"י אמר ליל:**

רמב"ם דעות ב:ד-ו

(ד) לעולם ירבה אדם בשתיקה, ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך להן לחיי גופו. אמרו על רב תלמיד רבנו הקדוש שלא שח שיחה בטילה כל ימיו, וזו היא שיחת רוב כל אדם. ואפילו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים, ועל זה צוו חכמים ואמרו, כל המרבה דברים מביא חטא, ואמרו, לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה:

וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי החכם מעטים ועינייניהם מרובים, והוא שצוו חכמים ואמרו, לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה. אבל אם היו הדברים מרובים והענין מועט, הרי זו סכלות, ועל זה נאמר "כי בא החלום ברוב ענין וקול כסיל ברוב דברים" (**קהלת ה':ב**):

(ה) סיג לחכמה שתיקה. לפיכך לא ימהר להשיב, ולא ירבה לדבר, וילמד לתלמידים בשובה ונחת, בלא צעקה, בלא אריכות לשון, הוא ששלמה אומר "דברי חכמים בנחת נשמעים" (**קהלת ט':ז**):

(ו) אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופתוי, ולא תהיה אחת בפה ואחת בלב, אלא תוכו כבדו, והענין שבלב הוא הדבר שבפה. ואסור לגנוב דעת הבריות, אפילו דעת הגוי:

כיצד, לא ימכור לגוי בשר נבלה בכלל שחוטה, ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה, ולא יסרב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, וירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, יפתח לו חביות שהוא צריך לפתוח אותן למכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח, וכן כל כיוצא בזה. אפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת הדעת אסורה, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות:

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק א משנה טז

ואני אומר, כי הדיבור יתחלק לפי חיוב תורתנו לחמשה חלקים: מצווה, ואסור, ומאוס, ואהוב, ומותר. החלק הראשון, והוא המצווה, הוא קריאת התורה ולימודה והעיון בה... והחלק השני, הוא הדיבור אשר נאסר, והוזהר ממנו, כעדות שקר וכזב ורכילות ומלשינות וקללה... והחלק השלישי, הוא הדיבור המאוס, והוא הדיבור אשר אין תועלת בו לאדם בנפשו, ולא משמעת ולא מרי, כרוב סיפורי ההמון במה שארע ומה שהיה, ואיך מנהג מלך פלוני בארמונו, ומה היתה סיבת מות פלוני, או עושר פלוני, ואלה יקראו אצל החכמים סיחה בטלה, ואנשי המעלה ישתדלו בנפשם להניח זה הדיבור... והחלק הרביעי, והוא האהוב, הוא הדיבור בשבח המעלות השכליות והמידותיות, ובגנות הפחיתויות משני המינים גם יחד... והחלק החמישי, והוא המותר, הוא הדיבור במה שמיחד לאדם מסחורתו ופרנסתו ומאכלו ומשתהו ולבושו ושאר מה שצריך לו, וזה מותר, אין אהבה בו ולא מיאוס, אלא אם ירצה ידבר בו במה שירצה, ואם ירצה ימנע. ובזה החלק ישובח לאדם מיעוט הדיבור... אבל האסור והמאוס, הרי אין צריך לדברים ולא לציווי שראוי לשתוק ממנו לגמרי. ואמנם המצווה והאהוב, אם יוכל האדם לדבר כל ימיו בהם - הרי זו היא התכלית. אבל ראוי לו עם זה שני דברים: האחד - שיהיה מעשהו מתאים לדיבור... והענין האחר - הקיצור, ושישתדל להרבות העניינים במעט הדברים, לא שיהיה הענין בהפך, והוא אומרם: "לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה".

הבית יעקב מאיזביצא

ספר הזמנים - ענין בדיקת חמץ:

מי כתיב האור בוקר, הבוקר אור כתיב כמ"ד צפרא נהיר (פסחים ב.). היינו שלשון אור עיקר פירושו הוא התחלה, שמתחיל להאיר עת חדש. וכאן שמתחיל הבוקר אמר הכתוב הבוקר אור. ובמתניתין שמתחילה הכנסת ליל י"ד אמר ג"כ לשון אור היינו התחלה. מיתבי וכאור בוקר יזרח שמש וכו', וה"ק וכאור בוקר בעולם הזה כעין זריחת שמש לצדיקים לעוה"ב. היינו, כי כשמתחיל הבוקר להאיר אז הכל בנייחא, ובזריחת השמש נמצא בני אדם שקשה להם לקבל אור השמש. והזריחת שמש שלעתיד יהיה ניחא מאוד לצדיקים, כעין אור בוקר של עולם הזה. והנה הגמרא מביא כאן שבעה ראיות מתורה שבכתב. ששה מהם שאור יממא הוא והאמצעית שהיא הרביעית מכתוב הללוהו כל כוכבי אור, הוא ראייה שאור אורתא הוא. ואח"כ מביא הגמרא שבעה ראיות מתורה שבע"פ, ששה מהם שאור אורתא הוא, והאמצעית היא הרביעית הוא ראייה שאור יממא הוא. הענין הזה דאיתא במדרש (תנחומא תשא) שבשעה שהיה הקב"ה לומד עם משה תורה שבכתב היה יודע שהוא יום ובשעה שלמד עמו תורה שבע"פ היה יודע שהוא לילה. דהנה תורה שבע"פ מורה שעיקר האור לא נתגלה לאדם רק בבחינת לילה. ויום מורה שהשי"ת מגלה ומטעים לאדם הטעמים שנמצא בדברי תורה, ואז מגודל התשוקה והמתיקות יוכל כל אחד לחטוף חלק המוכן לחבירו. ולזה ברא הקב"ה בחינת לילה, והיינו שהאור של דברי תורה כיסה השי"ת עליו בלבוש, היינו סבלנות ויגיעה, שעל ידי זה יתגלה לו אור מדברי תורה, ובלא זה לא יתגלה לאדם הטעם של הדברי תורה. והנה כאן שמיירי מדיני בדיקה, על כן ההלכה הוא כמו תורה שבע"פ, שאור אורתא, כי אלו היה מגלה להם השי"ת האור של יממא, היינו שישראל הם בניו, לא היינו מתרצים לבדוק ולברר עצמינו כלל, מאחר שאנו בני מלכים מה לנו לכנוס ליראה. משא"כ עתה שנקרא בחינת לילה, והחושך שולט, והאדם עומד ביראה מאוד, על כן בודק בעצמו ומיפה עצמו לפני השי"ת כל מה שאפשר לו. וע"ז מורים השני טעמים של בדיקת הלילה, טעם אחד הוא בשעה שבני אדם מצויים בבתיהם. היינו שכל אחד עומד בגבולו וחלקו המיוחד לו, ואינו מבקש לכנוס בחלקו של חבירו, שמאחר שצריך לסבול עד שיגיע לחלק התורה ששייך לו, למה יכנוס לתוך חלק חבירו ויסבול על דבר שאינו שלו. והטעם השני הוא שאור הנר יפה לבדיקה. אור הנר הוא אור מצומצם, אבל אם יגלה השי"ת האור של יממא לא יבדוק האדם עצמו ולברר את עצמו היטב בחורין ובסדקים. ותורה שבע"פ הוא בחינת סור מרע, ותורה שבכתב הוא בחינת ועשה טוב, ומחמת שכל אור כלול בחבירו, לזה כשמביא הגמרא ששה ראיות מתורה שבכתב שאור יממא שאז עיקר האור, מביא הראייה האמצעית שאור אורתא ג"כ מתורה שבכתב, שהתורה שבכתב שהוא בחינת ועשה טוב, שהוא אור הכולל של השי"ת, הוא צריך ג"כ לאור הנר שמורה על אור פרטי של האדם. וכן התורה שבע"פ נמצא בה ג"כ האור כללי של השי"ת, ורק שהוא מכוסה. ועל כן כשמביא הגמרא ששה ראיות מתורה שבע"פ שאור אורתא הוא, מביא הראייה האמצעית ג"כ מתורה שבכתב שאור יממא הוא: